

MİNARƏ

Sənin haqqında hamıya, hər kəsə danışacağam, sən razı olsan da, olmasan da danışacağam. Təvazökarlıq yaxşı şeydir. Ancaq bu, səndə çox vaxt həddini aşır, öz bərəndə danışanda çətinlik çəkir, xəsislik edirsən. Lakin sən deməsən də, mən sənin haqqında çox şey bilirəm, çox şey öyrənmişəm. Məni danışmağa məcbur edən də bunlardır...

Axşamdır, sərin bir yay axşamı! Göydə də, yerdə də qızıl fənərlər yanır. Onlar bir-birlərinə göz qırpır, bir-birləri ilə danışirlar. Gəmilərdə, estakadada yanan işıqların qızılı etlləri sulara əks edir, titrəşir, gözləri oxşayan füsunkar mənzərə yaradır.

Sən estakadada dəmir məhəccərə söykənib bu mənzərəni seyr edirsən. Xəfif, narın meh əsir, sən bunu ancaq sifətində duyursan. Meh sənin üzünü oxşadıqca, ürəyində xoş bir sərinlik çökür. Sən bundan xoşhal olub şirin xəyallara dalırsan.

Düşüncələr səni qoynuna alıb xatirələr aləminə aparır. Neft daşlarına, şiltaq Xəzərin şiltaq dağlaları qoynuna ilk gəlişini gözlərin önündə canlanır.

Söz, necə deyərlər, vaxtına çəkər, onda da axşamdı. İndiki kimi bir axşam... Sizi Neft daşlarına aparən sərnəşin gəmisini «Andoqa» şəhərdən bir az gec çıxmışdı. O hələ «Daşlara» çatmamış qaranlıq düşmüşdü.

Sən onda gəminin göyertəsində dayanıb dənizə, uşaqlıqdan dəlicəsinə sevdinin, vurğunu olduğun dənizə tamaşa edirdin. «Neft daşları» görünəndə sənin gözlərin qarşısında qəribə mənzərə açılmışdı: sular üstündə meşə, seyrək bir meşə. Buruqlar üzərində, estakadada, ikimərtəbəli evlərdə ulduzlar alışıb yanır...

...Az çəkmir gəmi estakadaya yan alır. Səni görənələr arasında dodaq büzənlər də olur:

- Balam, bu balaca, arıq-marıq, cansız qızı bura niyə göndəriblər, görəsən?!
- Necə niyə? İşləməyə.
- Yəqin institut qurtaranlardandı.

– Olsun da. Axı bu yazıq dəlisov dalğalar arasında necə işləyəcək? Bakıda bir iş-zad tapa bilmədilər bununçun?!

Bu sözləri sənin üçün deyirlər. «Neft daşları»na işləməyə gələn ilk azərbaycanlı geoloq qız, sənin üçün. Bu sözləri sən də qulaqların alır. Ancaq özünü o yerə qoymursan, mənalı, nüfuzedici ala gözlərini bu adamların üzündə gəzdirirsən. Dodaqlarında xəfif bir təbəssüm əmələ gəlir. Bununla, yəqin demək istəyirsən ki, hələ bir az səbr edin, hövsələli olun, əvvəlcədən qorxuya düşməyin nə mənası?!

Ertəsi gün müdirin otağında gözləmədiyiniz sözlər eşidirsən:

– Səni operator təyin edirik. Hələlik geoloq üçün boş yerimiz yoxdur, bir az işlə, şəraitə alış, sonra baxarıq.

Cavab verirsən:

– Baxın da. Nə deyirəm ki...

Özünü o yerə qoymasın da hiss olunur ki, əsəbiləşmişən. Müdirin inamsızlığını səni təbii halından çıxarmışdır, ya nə?

Ürəyində fikirləşirsən ki, müdirin səni geoloq qoymaması heç də yerin boş olmaması ilə deyil, sənəin təcrübəsizliyin ilə əlaqədardır. Bəli, ancaq təcrübəsizliyin ilə. O, skamyaya arxasından yenidən durmuş qızı birdən-birə geoloq qoymağa cürət eləmir. Əvvəlcə səni operatorluqda sınamaq istəyir.

Sən belə düşünürsən. Bu, bəlkə də belədir. Bəlkə elə doğrudan da geoloq üçün boş yer yoxdur. Mən bilmirəm.

Onu bilirəm ki, sənəin üçün vəzifənin böyüyü, kiçiyi yoxdur. Sən, harda olursun öz zəhmətin, səyin və istedadınla fərqlənəcəksən. Sən çətinliklərə sinə gərməyə alışmışsan! Məgər indiyə kimi keçdiyən qısa həyat yolu bunu deyirmi?!

Səkkizinci sinifdə oxuyurdun. Ailənizə böyük bir kədər üz verdi. Evinizin sütunu, yeganə çörpək qazananı, sənəin sevimli atan vəfat etdi. Evin böyük qızı idin. Səndən başqa iki kiçik bacın, bir qardaşın vardı. Ailəni saxlamaq üçün təhsili

buraxmaq və işləmək fikrinə düşmüşdün. Atanın yeddisindən sonra ananla bu barədə uzun-uzadı söhbətin oldu. O, israr edirdi ki, səni təhsilini buraxmağa qoymayacaq, özü işləyəcək, çalışacaq, vuruşacaq, ancaq sizi oxudacaqdır.

– Onda, anacan, icazə ver, mən həm oxuyum, həm işləyim... Axı bizi saxlamaq tək sənin üçün ağır olar. Ağır olar, ana! Mən daha böyük qızam, gərək sənə kömək edəm.

Sənin inadını görən anan qəlbini sındırmaq istəməyib dedi:

– Di yaxşı, Minirə, qızım, hələlik sən dərsə get, sonra ana-bala oturub bir yaxşı-yaxşı fikirləşərik. Mən sənin ağıllı qız olduğunu bilirəm.

O, bu sözləri deyib səni qolları arasına aldı. Sən də başını bərk-bərk onun köksünə sıxdın. Ana ürəyinin qüvvətlə çırpındığını aydınca eşitdin... Sən səssizcə ağlayırdın. Anan da. İkiniz də ağlayırdınız. Lakin heç biriniz bunu bürüzə vermək istəmirdi.

Səhər məktəbə getdin. Rəngində bir sarılıq vardı. Bu neçə gündə necə də arıqlamışdın! Sifətin sınıxmış, sanki balacalaşmışdı. Sən kədərli və düşüncəli idin. Addımlarında bir cəsarətsizlik hiss olunurdu. Başını aşağı dikib asta-asta gedirdin. Bəli, artıq atasızdın. Atasız!.. Atasız yaşayacaq, atasız oxuyacaqdın. Atasız!.. Bunun nə olduğunu mən yaxşı bilirəm. Ancaq səni düşündürən, kədərləndirən heç də bu deyildi. Sən hansı şəraitdə olursa-olsun, təhsilini davam etdirəcəkdin. Səni kədərləndirən başqa şeydi. Axı sən mərhum atanı çox istərdin. Onu bir gün görməyəndə darıxar, onsuz bir yerdə qərar tuta bilməzdin. O, həyatda sənin üçün hər şey idi. Ona elə alışmışdın ki!

Bəs indi? İndi sən onu bir daha görməyəcək, onun şirin sözlərini eşitməyəcək, isti nəfəsini duymayacaqdın. Nədənsə əvvəllər sənə elə gəlmişdi ki, atan həmişə yanında olacaq, heç bir vaxt səni qoyub getməyəcəkdir. Ancaq ölüm!.. Başımızın üstünü gözlənilmədən alan ölüm!.. İstədiyi vaxt, istədiyi qapını döyən ölüm!.. O nə qədər qüvvətli, amansızdır!.. Nə üçün həyatda çox şeyin öhdəsindən gələn, çox şeyi bacaran insan ölümün qarşısında acizdir? Nə üçün?!

Sən yol gedə-gedə belə fikirləşir, yaşına uyğun olmayan bu cür suallardan dönə-dönə özünə verirdin. Birdən qəlbində doğan yeni bir hiss elə bil sən

qüssəni, kədərini alt-üst elədi: artıq olan olmuş, keçən keçmiş, yay gərilməmiş, ox atılmışmışdır! Sızıldamaqdan nə çıxar? İnləməyin nə faydası var? Özünü ələ almaq lazımdır. Axı sən evin böyük qızısan. Böyük qız kimi də özünü aparmalısan. Kiçik bacılarına, qardaşına sən təsəlli verməlisən, qayğıkeş, bala fədakarı ananın fikrini dağıtmalısan. Həyat yollarında ona arxa olmalısan. Atanı əvəz edəcək, əvəzsiz bir arxa.

Bu düşüncə ilə də sən məktəbə gəldin. Yerində oturanda yoldaşların başına yığıldı. Kövrəldin. Ağlamamaq üçün göstərdiyin səylər hədəyə getdi... Rəfiqələrin səni dilə tutdular. Haçandan-haçana gözlərinin yaşı dayandı. Sınıf rəhbəriniz içəri girəndə ayağa qalxdınız. O, uşaqlara «oturun!» deyən kimi yanına gəldi. Əlini ərklə saçlarında gəzdirdi. Bəli, o sənin xətrini çox istəyirdi. Ancaq heç vaxt bunu bürüzə verməzdi. O günsə sənin həyatının ən ağır dəqiqələrində hisslərini cilovlamaq istəmədi...

Tənəffüsdə ananla olan bütün söhbətlərini ona – ideal müəllim və ideal qadın hesab elədiyini, sənin üçün xətri əziz şəxsə söylədin. O da təhsili buraxmağına etiraz elədi... Və səni direktorun yanına apardı...

Bir neçə gündən sonra səni və səndən kiçik bacını internata götürdülər. İki il internatda oldun. 1950-ci ildə orta məktəbi müvəffəqiyyətlə bitirdin. Sonra Azərbaycan Sənaye İnstitutunun geoloji-kəşfiyyat fakültəsinə daxil oldun. Geoloq olmaq sənin çoxdankı arzunu idi. İndi bu yolda sən ilk pillələrə qədəm qoyurdun... İnstitutda oxuyarkən azmı çətinliklərlə üzləşmişən?! Üçüncü kursda olanda «İliç buxtası»nda neftçıxarma operatoru vəzifəsində işə girdin. Bu zaman sənin iyirmi yaşın vardı. Ailəni saxlamaq üçün anana kömək etməyi artıq qəti fikirləşmişdin. İstehsalatda işləməklə institutda oxumaq asan bir iş deyildir. Lakin sən bunun öhdəsindən gəlirdin. Doğrudur, çox yoruldu. Evə qayıdarkən bəzən elə olurdu ki, tramvayda, trolleybusba başını soyuq pəncərəyə söykəyib şirin-şirin yuxulayırdın. Konduktorlar sənin harada düşəcəyini yaxşı bilirdilər. Səni şirin yuxudan otyamağa onların ürəkləri gəlməsə də özgə əlacları yox idi. Sən çiyində mehriban, tanış əlin təmasını hiss edən kimi diksinib gözlərini geniş açır, səni yuxudan eləyən adama utancaqlılıqla təşəkkür edib, tez düşürdün...

Bu cür, buna oxşam və başqa çətinliklər çox olmuşdur. İndi bunları bir-bir yada salıb saymaq lazımdır? Çətinliklər səni cismən sıxsa da, mənən böyüdür, qüvvətləndirirdi. Bir də mədəndə işləmək səni neft istehsalatının xüsusiyyətləri ilə yaxından tanış edir, sənin gözünü açırdı. Bu isə sənə, gələcək geoloqa hava və su kimi lazımdı.

Ağır təhsil illəri başa çatdı və 1955-ci ildə, gözəl bir bahar günündə «Neft daşları»na gəlib çıxdın.

«Daşlarda» sadə, çit paltar geyirdin. Saçlarını həmişə qoşa hörür və orta məktəbdəki kimi qırmızı lentlə bağlayırdın. Sən bu lentləri bağlamayanda neftçiləri, iş yoldaşlarını təəccüb götürürdü. Axı onlar sənə alışdıqları kimi, sənin lentlərinə də alışmışdılar.

Sən yarım il operator işlədin. Həmişə quyular arasında olurdun. Bir quyunu tədqiq edib o, birisini yanına qaçırdın. Quyuların nəbzi elə bil sənin əlində vururdu.

Birinci mədənin neftçıxarma ustası Azər, quyuları tədqiqat ustası Ənvər həmişə sənin bacarığından danışardılar. Bu müdiriyyətin də gözündən qaçmadı. O gün gəldi ki, səni mədənə geoloq qoydular...

Birinci mədənin baş geoloqu Xoşbəxt Yusifzadə ağıllı, təvazökar, işini yaxşı bilən bir adamdı. İndi sən belə bir adamla çalışacaq, böyük bir mədənin geoloji işlərinə rəhbərlik edəcəkdin...

Sən geoloji şöbədə üç həftə idi ki, işə başlamışdın... Ayın axırına az qalırdı, birinci briqadanın planı doldura bilməyəcəyi ehtimalı vardı. Estakadadan xeyli uzaqda olan bir quyu pis işləyir, dedikcə az neft verirdi. Son günlərdə isə tez-tez dayanmağa başlamışdı. Bu, Azəri elə bil cin atına mindirmişdi. Havalar çox pis keçir, tez-tez güclü küləklər olurdu. Dənizə çıxmaq qorxulu idi. Azəri fikir götürmüşdü: «Bu küləklər də əsməyə vaxt tapdı! Elə bil qəsdən ayın axırını gözləyirlər. İndi oğulsan gəl işin içindən çıx görək»

Azər bir qədər fikirləşəndən sonra Ənvərlə danışmaq, onun belə havada dənizə çıxıb-çıxmayacağını öyrənmək qərarına gəldi.

Ənvər o gün mədəyə çıxmamışdı, xəritə düzəltməkdə sizə kömək edirdi. Onunla danışmaq üçün Azər sizin otağa gəlməli oldu. Salam-kalamdan sonra quyu barədə vəziyyəti danışib Ənvərdən soruşdu:

– İndi mənəmlə dənizə çıxırsan?!

Ənvər də:

– Mən hazır, - dedi.

– Onda gedək, dəmiri isti-isti döyərlər.

Sən də söhbətə qarışdın:

– Mən də gedirəm, - dedin. – O quyuya bələdəm, onun «sirləri» mənə tanışdır.

Azər qeydinə qaldı:

– Yox, bu havala səninçin ağır olar.

Ənvər dostunun sözünə qüvvət verdi:

– Əlbəttə, çox ağır olar. Mən də razı deyiləm gedəsiniz. Dözə bilmədin:

– Niyə sizinçin ağır olmur, mənəninçin olur, hə?! Gedəcəyəm!

Sənə elə gəlirdi ki, onlar səni ancaq qız olduğun üçün aparmaq istəmirlər. Bu səni daha çox əsəbiləşdirirdi, mənliyinə toxunurdu. Sən qətiyyətlə səfərə hazırlaşdın...

Dispetçer deyirdi ki, indi heç kəsi dənizə çıxmağa məcbur edə bilməz, əgər işdir, könüllü getmək istəyən olsa, bu başqa söz.

Könüllü tapıldı. Bu, «Pamir» barkazının kapitanı Pançenko idi. Sən, «daha kimi gözləyirik, yolçu yolda gərək» deyib bir göz qırpımında hamıdan əvvəl barkaza tullandın.

Xəzəri tanımaq olmurdu. Əvvəlki mavi düzənliyin yerində indi dərə-təpələr mələ gəlmişdi. Köpüklənən dalğalar barkazı atıb-tuturdu. O gah dərəyə enir, gah təpəyə qalxırdı... Başın gicəllənsə də, bürüzə vermir, dişlərini bir-birinə sıxıb, işin axırını gözləyirdin...

Dalğalarla uzun çarpışmadan sonra siz gəlib istənilən buruğun meydançasına çıxdınız. Meydança yüyənini qırılmış dalğaların səpələdiyi köpüklü suların altında qalmışdı. Siz quyunun tədqiqinə başladınız. Aydın oldu ki, quyu əvvəllər qoyulmuş on millimetrlik şutserlə daha işləyə bilməz, siz onu altı millimetrlik şutserlə əvəz etdiniz. Quyunun başqa nöqsanlarını da öyrəniib aradan qaldırdınız.

Siz geri qayıtmaq üçün hazırlaşdınız. Sən barkazın göyərtəsinə atılanda ayağın bərk burxuldu, lakin heç kəsə bir söz demədin. Ayağının ağrısı getdikcə şiddətlənirdi. Barkaz estakadaya yaxınlaşanda sən canını dişinə tutub bayıra tullandın. İkicə addım atmamışdın ki, ağrının gücündən başın fırlandı:

– Ah!..

Azər həyəcanla ancaq:

– Nə oldu?! – soruşa bildi...

Gözünü açanda özünü xəstəxanada gördün...

Yeddi gün xəstəxanada qaldın. İş yoldaşların gəlib səni yoluxur, kefini soruşurdular. Bilsən, bu səni necə də sevindirdi! Özünü artıq tək hesab eləmədin. Anan, qardaşın, bacıların səndən uzaqda idilər. Lakin bu adamlar sənə onları əvəz edirdi. Səni darıxmağa qoymurdular. Bir dəfə Azərlə Ənvər yanına gələndə onlara dedin:

– Ürəyinizdə mənə gülmürsünüz ki?

Onların ikisi də birdən dilləndi:

– Niyə?!

– Axı siz məni özünüzlə aparmaq istəmərdiniz... İnadçı qızın da başına görün nə gəldi?!

Azər dedi:

– Bu, sadəcə təsadüfdür. Bunun üçün ürəyini sıxmağa dəyməz. Adamın ayağı görürsən ki, düz yerdə də burxulur, sınır.

Ənvər təsdiq elədi:

– Əlbəttə, adam heç bilmir ki, bir saatdan sonra başına nə gələcək...

Xəstəxanadan çıxanda yoldaşların səni qarşılamağa gəlmişdi. Sənin gözlərində yaş görmək çox nadir bir haldır. Lakin sən burada özünü saxlaya bilmədin. Gözlərin yaşardı.

Dənizdən çıxan günəşə tamaşa etmək səndə bir adət olmuşdu. Ancaq o gün nədənsə gecikmişdin. Günəş artıq dənizdən bir qədər aralanmış, yuxarı qalxmışdı. Onun qızılı saçları çoxdan mavi sulara çimirdi.

Xoşbəxt məzuniyyətə çıxmışdı. Onun toyu olacaqdı. Bu toyda sən də iştirak etmək istəyirdin. Ancaq bu mümkün deyildi. Mədəni geoloqsuz qoymaq olmazdı. Axı indi Xoşbəxti sən əvəz edirdin. Mədənin geoloji işlərinin ipi indi sənin əlində idi. Bir balaca ehtiyatsızlıq böyük fəlakətə səbəb ola bilərdi.

Yolda Azərlə rastlaşdın. Şirin söhbət edə-edə idarəyə gəlirdiniz. Bu vaxt yanınızda bir maşın durdu. Azəri briqada üzvlərindən biri səslədi. Azər cəld ona sarı gedib xəbər aldı.

– Vəziyyət necədir?

Cavab qısa və həyəcanlı oldu:

– Yenə su verir...

Həyəcanlanmış Azər sənə baxdı. Bu baxışların mənası aydıncı. Sən də bir söz demədən maşına mindin.

Bir azdan quyunun yanında idiniz. Haradansa Ənvər və mədənin baş mühəndisi də gəlib çıxdılar. Ətraflı müəyinədən sonra belə qərara gəldiniz ki, lay atılmalıdır. Bunun üçün lazım olan əməliyyat icra olundu. Bu iki gün çəkdi. Yalnız bundan sonra sən layın atılmasına icazə verdin... İş qurtaranda sən sinə dolusu nəfəs aldın. Quyunun neft verəcəyi yəqindi... Bunu sənin sifətindən, gözlərindən də oxumaq olardı, çünki gördüyün hər bir yaxşı iş, qazandığın müvəffəqiyyət sənin qəlbinin tellərini ehtizaza gətirməyə bilmirdi. Qəlbinin ifadəsi isə sənin gözlərindən, mənalı nüfuzedici ala gözlərin!

Yaxında dayanan barkazın zil fiti səni düşüncələrdən ayırır...

Göydə də, yerdə də qızıl fənərlər yanır. Onlar bir-birinə göz qırpır, bir-birilə danışirlar. Gəmilərdə, estakadada yanan işqların qızılı telləri sularda əks edir, titrəşir, gözləri oxşayan füsunkar mənzərə yaradır.

Sən estakadada dəmir məhəccərə söykənib bu mənzərəni seyr edirsən. Xəfif, narın meh əsir, sən bunu ancaq sifətində duyursan. Meh sənin üzünü oxşadıqca ürəyinə bir sərinlik çökür...

Mart, 1957